

תשובות המאירי

אוצר החכמה

בענין היתר יבמה

זהו מופס הכתב שלחו נכבדי קהל קרפינטראש לנכבדי קהל
קרפינאיין לחקור על ענין היבמה¹

אליכם אישים רודפי צדק, תורת השם בלבם, ראשי עם קדש, הקהל
הקדוש קהל קרפינאיין, נקרא אנחנו צעירי הצאן קהל קרפינטראש, שתעמידונו
על אמתת דבר, מענין שקרה במקומנו מאשה אחת שמה דורה, אלמנת דון
אשטרוג בן דון דוד דשנאורני, שהיה דר בלימוש, ובשעת מיתת בעלה הנזכר
לא הניח בן ולא בת, והיה לו אח אחיו מאביו, היה שמו מיימון ביהדותו לפי
הנשמע, ונמצא שאלמנתו דורה הנזכרת היתה זקוקה לזה האיש מאיימון אחי
בעלה מאב. וזה שלש שנים עברו בחדש טבת שעבר משנת ע"א² לפרט, באתה
אמה שמה מיירונאה לעיר קרפינטראש, ושדכה לאיש אחד מנכבדי קהלנו, וגשאה
בחדש טבת הנזכר, ולא הודיעוהו שנפלה לפני יבם מעולם, אלא שהיתה אלמנת
דון אשטרוג הנזכר. ויהי היום זה כמו חמשה עשר ימים, בא הנה בחור אחד
שמו דוינו דרודיש, ואמר לנו שאחותו שמה אשטרוגה לפי הנשמע, קבלה קדושין
זה כמה מהאיש מאיימון הנזכר. ובראותו שזאת היבמה דורה הנזכרת נשאת,
חשב שמת מאיימון הנזכר, ושדך אחותו אשטרוגה לאיש אחר, ועמדה משדכת זו
כמו³, וכאשר חשב להשיאה לאיש אשר שדכה, אמר לו האיש המשדך שלא
ישאנה עד ידע שמת אותו מאיימון אשר קדשה זה כמה. ויען לו דוינו הנזכר,
והלא יבמתו נשאת לאיש אחר בקרפינטראש, והיא לא הותרה בחליצה, ודאי מת
מאיימון היבם. ויען לו המשדך, לך בקרפינטראש והודע זה הענין למיירונה אם
דורה הנזכרת, והודע הענין גם כן לראשי קהל קרפינטראש, וישאלו להן איך
נשאת, ואם יחתמו לך ראשי הקהל שמת, בבא הכתב אלי אדע מה אעשה. ובא
דוינו אצלנו וספר לנו כי היתה זקוקה, ועמדנו נרעדים על אשר האם ובתה

1 שאלה זאת שנשלחה לפירפיניאן ושהשיב עליה רבינו המאירי, נדפסה ברבעון הצרפתי
Revue des Etudes Juives פריס, שנת 1899, מס' 75, עמודים 114 — 120.

2 היינו שנת ה' אלפים ע"א. מכאן מוכח שרבינו המאירי לא נפטר לפני שנת ע"ה, שהרי נאמר
כאן: "וזה שלש שנים עברו בחדש טבת שעבר משנת ע"א". ובתשובה השניה כתב שקבל
האגרת "ביום שמיני לחג", והיינו כבר שנת ע"ה. ולא כאחרים שכתבו שרבינו נפטר בשנת
ס"ו או ס"ז. ועיין במבוא ל"קריית ספר", מהדורת הרב משה הרשלר, ירושלים תשס"ז;
ובמבוא לחיבור התשובה מאת הרב ש. ק. מירסקי.

3 כאן חסר כנראה כמה זמן עמדה משדכת.

העלימו ממנו ומבעלה הזיקה, והשיאה עצמה בחזקת אלמנה, והפרשונה מבעלה עד אשר נדע אמתת הענין איך נשאת. כי אמה לא היתה בעיר, והיא אמרה שאמת יודעת הענין בבירור. אחרי כן באתה האם לפני ראשי הקהל, ושאלו לה איך נשאת בתה והיא היתה זקוקה למאיימון אח בעלה מאביו. והשיבה כי דון בוניט דאגדי העומד היום בפירפינאייך, אמר לה ששמע מגוי אחד שמת אותו יבם, אחר שהמיר דעתו בלימוש, שגנב גניבה לגוי אחד מלימוש והלקוהו כל כך, עד שמת בלימוש תוך זמן מועט מחמת ההכאות. ושאלו לה ראשי הקהל, אם באה דורה בתה עם זה האיש בוניט לבית דין, והעיד לה כך בפניהם, והתירוה לינשא. ואמרה להם, לא כי די היה לי במה שאמר לי דון בוניט הנזכר. אחרי כן במעמד ההוא בא עד אחד, והעיד בפני ראשי הקהל, כי זה כמו שלש שנים אחר זמן שיצא קול מזאת הגניבה, בא אותו האיש המומר, אשר היה נקרא ביהדותו מאיימון, בבית דודתו הנקראת נאשטרוגה לפי הנשמע, שהיתה דרה עם זה העד בחצר אחת, ועמד שם נחבא כמו שמנה ימים, והלך לו לפי הנשמע באישפניית. אחרי כן שאלו לאם זה העד כדי לחוש יותר בענין, מה היא יודעת בזה הענין. ואמרה להם כי אחר זמן רב שנשמע שזאת דורה הנזכרת נשאת, בא זה המומר הנזכר בבית דודתו בחצרם, ועמד שם כמו שמנה ימים נחבא כמו שהעיד העד. אחרי כן שאלו לאבי העד כדי לחוש יותר בענין, ואמר כי הוא היה בקרפינטראש הפסח⁴ אחר שנשאת דורה בחדש טבת, ואמר לאחותו כי הוא חושש שיש בנשואי דורה הנזכרת איסור, כי הוא חושב שהיבם חי לפי הנשמע, ואמרה לו אחותו אל תדבר מזה כי אינך יודע הדבר באמת. ואמר כי כאשר שב בפירפינאייך, שאלה לו מרת אשטרוגה הדרה עמו בחצר אחת, מה היא עושה אותה דורה הנזכרת, ויען לה כי היתה לאיש, ותמהה מאד לדבריו, ואמרה לו ואיך נעשה זה הענין, והלא היבם המומר חי עדין. על כן אתם רבתי המכובדים העמידונו על אמתת אלו הענינים בכתבכם, כפי מה שתוכלו לברר וללבן הענינים, ואחלי רבותינו לשאול האיש דון בוניט, אם האמת כמו שספרה בשמו האשה אם דורה, אם יועיל או לא יועיל. ועוד אנו מחלים פני רבותינו, שתודיעו לנו דעתכם בראיות, מה שנסתפק לקצת אנשי עירנו חכמים המה, אם יבמה שנשאת לזר במאמר איש אחד או איש מפי איש שלא ברשות בית דין, אם אחר שנשאת שלא ברשות בית דין יקבלו עדות האיש ההוא או אותו איש מפי איש, ויתירוה לבעלה ויהיה עדותו כשנים במבראשונה, שלא יאסור אותה עוד עד אחר שיעיד אחר כן שהוא חי, אם לא. ואתם אילי הארץ אדירי הצאן צאן קדשים, תאירו ענינו בזה הענין, ועיני המספקים מאשר שאלו, והאמת והשלום ילוו עליכם כנפשכם וכנפש נאמני אהבתכם, אחיכם צעירי הצאן, קצת קהלת קרפינטראש הבאים על החתום.

4 כנראה צ"ל : בפסח.

וזה טופס הכתב השלוח מפרפינאיין לחכם הגדול הכולל

ר' אברהם דמונפשלייר * י"ן

בהמיר ארץ במוט הרים, בהכפל צרות שונות אין אחת פוטרת חברתה, ומצוקים את אראלים מתחלפים תמיד זה לעמת זה, יום ולילה לא ישבתו, מרדף בלי חשך, איש באחיהו ידבקו, הוי חרב לה' לא תשקוט, אוי לצרה לא עמדה מלדת, יום יום תחדש עדיה עד כי טח מראות עין כל משכיל, נבער כל אדם מדעת, לא יחוש ולא ירגש עד כלה ונחרצה תתך על שומם, גם עתה בהקיף מצודו עד גבול מעלתכם שלחו, עמדנו מרעידים בשמענו קול ממרום מעלתכם יגע עדינו ונבהלנו, חששנו למלא תאותכם ולהפיק רצונכם.

הגיע הנה שלוחכם יום ה' פרשת שופטים בערב, וידי עסוקות בטרדות הזמן, וכבוא השמש התבוננתי עד רחבי אגרתכם הנכבדת, והראיתיה לקצת נכבדי קהלתנו, ומחרתו הייתי כמריח בדברים הנה והנה לראות אחרית דבר, ויום א' התחלתי חקור דבר עם הסתר דבר. והבאתי לפני בלט אותה אשטרוגה הנזכרת בכתבכם, ואחותה שמה פייאה, כי שמעתי היותה קובעת דירתה עמה, והגידו לי ככל אשר ספרתם בכתבכם מפי העד, לא הפילו דבר. אחרי כן קראתי לאחיהן שמו אניוסי דשנשאורני, והוא אדם הגון, ויגד לי כמוהו כמוהן, ומתוך דבריו הרגשתי כי ידע בדברים אחד נכרי להם, כשר לכל עדות, שמו יצחק דקשטל נוב. הבאתי בחדרי, וספר לי כי הוא ראהו ודבר עמו מן הזמן המוגבל והנה. ועוד העידו הגבירות כי היה שרוי בחצרם באותו הפרק הנעלה דון משה דאגדי וביתו, ושגם הם ידעו בדברים, אך איננו אתנו. ואולם אחרי כן להפיק רצונכם, דברתי אני ואחות מרעי עם הנעלה דון בוניט דאגדי, ובאמת הגיד כי שמע מפי גוי מסיח לפי תומו מיתת האיש, ושהגיד זה לגבירה אם היבמה, ושהוא סבור שעל פי עדותו נשאת היבמה. אך לא היתה הסכמתנו לחתום מזה מעשה בית דין, מפני שהיה זה בעינינו כאטרוחי בי דינא בכדי⁶, משתי סבות. אחת, מצד האמתלאות החזקות והוראת האמת בעשותו דרכו סלולה, ואף כי יאות בעין שכלכם להעשות כן לפי שורת הדין וההלכה עד נדע בזה רצונכם, ובאשר יהיה שמה רוחכם ללכת הננו לכל אשר תגזרו. והשנים, שאף מצד הההלכה אנו מפקפקים בזה. והוא שבענין מה ששאלתם, יבמה שנשאת בעד אחד בלא הוראת בית דין ורשותם אם אחר כן יקבלו בית דין עדותו, אם הועיל קבלתם כמבראשונה לעמוד במקום שנים שלא ליאסר עוד על פי עד אחד הבא אחריו, אע"פ שאין זכר לדבר בתלמוד, ושאף בידינו אין ראייה מוכרחת על זה, מכל מקום נראה לנו שקבלתם מועילה לכך, מפני שלדעתנו כל שנשאת בעד אחד אף

5 הוא כנראה "חכמי ההר" שמביאו רבינו בבמה מקומות מחיבוריו. עיין שה"ג מערכת גדולים אות עט.

6 לשון הגמרא בבבא קמא פס ב.

בלא רשות בית דין נשואי היתר הם⁷, שאע"פ שהיא צריכה היתר בית דין, דוקא לכתחלה, שמא על הראיה הוא מעיד, ובית דין צריכין לברר האין ראה⁸. ואף כשמעיד מפי השמועה שאין צריך בדיקה בעדותם כלל, מכל מקום הערער מצוי הרבה כשנשאת מאליה יותר מכשנשאת על פי בית דין, אבל בדיעבד מיהא נשואין גמורים הם. שאם לא כן, כשאמרו בסוגיא פרק האשה קמא⁹ קדושין תשואין אין בה, ופרישנא לה כגון שנשאת במזיד בלא שום עדות, מה צריך בכך, הרי לדבריה אף כשנשאת בעד אחד כן כל שאין שם רשות בית דין¹⁰. וכן שאמרו שם¹¹ בסוגיא דקלא דבתר נשואין, הכא במאי עסקינן כגון¹² דאתאי לבי דינא ושרינן לה, והאי לישנא ודאי משמע דאיכא דמנסבא בלא רשות בית דין בעד אחד. ומעתה אין קבלת בית דין בעדות זה עכשיו אלא גלוי מילתא ובירור על מה שנעשה שכדין נעשה, ואלו לא היו הנשואין גמורים עד שתהא שם רשות בית דין נמצאו בית דין עושין עכשיו את הנשואין נשואין, ואין קבלתם עושה כלום למפרע, אבל מאחר שהנשואין גמורים, אין קבלתם עכשיו אלא גלוי מילתא. ואם אתם נסכמים בהפך זה, מחסדכם להודיעני כשיודמן ונשובה אליכם.

אבל מה שאני מפקפק בענין זה הוא, שהעדות שנשאת על פיו הוא מאותם שכשרים בעדות אשה לבד¹³, שהרי מפי הגוי הוא, והעד שמעיד שקיים הוא עד כשר לכל דבר, ואף מן הפסולים יש בו רוב דעות. ובאמת ראיתי מי שכתב¹⁴, בעד אומר מת ונשאת ואחר כן בא עד אחד ואמר לא מת, שהדין בו שלא תצא מהתירה וכל שכן מנשואיה, אע"פ שאנו מפרשים אותה בעדים שוים, הוא הדין להתירה על פי אשה שלא תצא אף על ידי עד כשר, שאף היא בכלל שהאמינה תורה. והביא ראיה ממה שאמרו בכתובות¹⁵, אני וחברתי טהורות ואמר עד אחד

7 וכ"כ בשו"ת הר"ן סי' מז : וכל היכא שנשאת אע"פ שלא התירה ב"ד כיון שנעשה מעשה על פיו של עד ראשון הרי הוא כשנים ואין דבריו של אחד במקום שנים. ומובא כש"ע סי' יז סל"ט. ועיי"ש בביאור הגר"א ס"ק קל שהביא מקור לדיון זה מהגמרא קבא ב "מדיבוריה דר"ג אזלא דביתיה דחסא ואינסבא וכו'". ועיין בתוס' יבמות פז ב ד"ה מכלל, אמנם בשו"ת הרשב"א המזיחסות לרמב"ן סי' קיט כתב : וכל שלא עמדה בפני ב"ד אין דבריו העד כלום. ומשמע מלשונו דבלא היתר ב"ד ל"ה עדות כלל. אבל בח"מ שם ס"ק עז כתב שהרשב"א מודה בזה שאם נשאת ע"פ הוי כשנים. ועיי"ש בב"ש ס"ק קכג, ובבה"ט ס"ק קכד, ובפ"ת ס"ק קנג.

8 כמש"כ הרמב"ם פ"ג גירושין ה"ט, עיי"ש במ"מ ובלח"מ.

9 יבמות צב ב.

10 עיי"ש צב ב בדברי רבינו בד"ה כבר ביארנו.

11 צב א.

12 לפנינו שם : מהו דתימא תאיל ואתאי לבי דינא. ועיין בתשובה השניה.

13 עיין בבא קמא קיד ב.

14 הרמב"ן בח"י קיז ב, מובא ברשב"א ובריטב"א שם, וכ"כ הריטב"א בשם רבותיו. עיי"ש בדברי רבינו בביאור המשנה הרביעית שהביא שיטה זו.

15 כג ב.

את וחברתך טמאות איהי משתריא אפומא דידה וכו'. וכן שבירושלמי ¹⁶ אמרו, האיש מכחיש את האשה והאשה את האיש, כלומר ששנים הם. ומכל מקום יש אומרים, שכל שנשאת בעדות אשה תצא בעדות הכשר. ואף הר"מ ¹⁷ כתבה כן, אשה אומרת מת ונשאת ואחר כך בא עד כשר ואמר לא מת תצא. ואף רבינו מאיר בפרק האשה קמא בסוגיא דפסולי עדות דר' נחמיה ¹⁸ כתבה בהדיא, אלא שכתב שאם נצטרף עמה עבד או שפחה לא תצא ¹⁹. וכן כתב שקרוב או פסול לענין זה כאשה. וודאי הוא הדין לשומע מן הגוי. ומכל מקום רוצה אני לעמוד על דעתכם. ואף אני מתעורר בה על דבר, אלא שאיני סומך בה אלא בידיעת סברתך עם הסכמת חכמיכם. אם יבא עדות שמת לאחר נשואיה, מה אתם דנים בה, שאע"פ שבמשנתנו ²⁰ אמרו בקיים היה באותה שעה ראשון ממזר כו', ופירשנו בה דמכל מקום תצא וכל הדרכים האלו בה, שמא ביבמה לא החמירו. וכבר ראיתם מה שהביא הרי"א ²¹ בשם מר רב יהודאי ²², ואף בקצת גמרות ישנות נמצא כן ²³ בענין שאמרת, יבמה שנשאת בלא חליצה להקל במקום שיש שם בנים. ואע"פ ששאר הגאונים מיחו בדבריה, וכמו שכתב הרי"ף, הרי לא מיחו אלא במה שכתב שאם יש לה בנים לא תצא, והא ודאי כנגד תלמוד שבידינו, וכנגד הירושלמי ²⁴, כמו שכתב בהלכות הרב, אבל לענין מה שכתב דאי מית יבם הותרה לו, לא מיחו כלל ²⁵, ואע"ג דלגבי כהן אתמרא, משום קמייתא הוא, דבהא ודאי אף בישראל כן, דלגבי הא ודאי ליכא לאיפלוגי ביניהו כלל. ויראה שנאמן בזה כל עדות הכשר באשה. אלא שאין לבי סומך בה אף להוראה, וכל שכן למעשה, עד אדע הסכמתך, כשיודמן לידך הביאהו לידי. ואתה הגבור, גודר פרץ, משובב נתיבות, שומר משמרת הקדש, מקומם חרבות, לך משפט הגאולה להוציא לאור תעלומות, דברי ריבות, אמת ומשפט שלום יסוב על ציר שעריך, ותגזור אמור ויקם לך, בזקניך ובנעריך, כנפש אסיר תשוקתך, נוטה כנהר שלומו.

מנחם ב"ר שלמה

- 16 סוטה פ"ו ה"ד, פ"ט ה"ז, וביבמות פט"ו ה"ו בשינוי. הביאו רבינו שם.
- 17 הרמב"ם פ"ב גירושין הכ"א, ומובא בדברי רבינו שם.
- 18 לעיל פ"ב, ושם הביא רבינו כל זה בשם "גאונים ספרד", וכוונתו לרמ"ה — רבינו מאיר הלוי מטוליטולא. וכ"כ בר"י נכ"ג ח"ג בשמו.
- 19 ושם כתב רבינו בשמו: ואף היא עצמה מצטרפת.
- 20 יבמות צ"ב א.
- 21 הרי"ף בפרק האשה רבה ס"י קכ, והביאו רבינו לעיל דף צ"ב ב בד"ה יש ספרים, וכל הענין שם.
- 22 הלכות גדולות דף' ווארשא עמ' 117.
- 23 עיין בתוס' שם סד"ה אבל שכתבו: "ויש ספרים שכתוב בהם כל לשון ה"ג".
- 24 יבמות פ"י ה"ד, גיטין פ"ח ה"ו.
- 25 עיין בדברי רבינו שם ובהערה 232.

**אחרי כן שלח אליו זה הקונדרם החכם הגדול הכולל
ר' אברהם דמונפסלייר ו"ץ**

לפי מה שכתבת אלופי, דעתך היא שמי שבא ואמר לאשה שהלך בעלה למדינת הים מת בעליך, וסמכה דעתה על דברי האיש ההוא ונשאת, שמותרת לזה שנשאה, אע"פ שלא העיד לה בבית דין, ולא התירוה בית דין לינשא, דלא בעינן רשות בית דין, כלומר היתר בית דין, ועדות האיש ההוא בבית דין, אלא לינשא לכתחלה, אבל אם נשאת מעצמה על דברי האיש שאמר לה שמת בעלה, נשואיה נשואין, ובעלה מותר בה, והיא מותרת בבעלה. תמהתי מאד בזה ²⁶.

**זה הקונדרם שלח עוד החכם הגדול דון וידאל שלאמו לחכם הכולל
ר' אברהם דמונפסלייר ו"ץ על יד דוינו הקדוש**

ברוך השם אשר נתן לנו מהלכים בהיכל קדשו ותפארתו, היכל כלו אומר כבוד, שם יבאו כל בשר באשר ה' אתו מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, שם עיני ולבי, שם אתן את דודי כל הימים. ואם חדלו ארחות, והולך נתיבות יהלך עליו אימים, עד כי לא נוכל לדבר רק לעתים רחוקות, ולקץ ימים נחכה, ואם יתמהמה כי בא יבא דברו, נראה אור במסתר פנים, ואחר העלמו יפיץ ענן אורו. הגיעתנו אגרתך הנכבדת יום שמיני לחג על שלחן וארוחה, שמחנו כשמחת בקציר, הוספנו שמחה, קבלנו במעל ידיים כעולה וכמנחה, ולא הקרה ה' לפנינו איש עתי עד עתה, יקשיב אדוננו דבר עבדו, ובהודמן שמחתנו בפעלו ובמעשה ידיו נרנן, זה היום קוינו לו נגילה ונשמחה בו.

קיר ושוע נכבד ואלוף, הנה כתבתי אליך דעתי בענין יבמה שנשאת בעדות עד אחד בלא הוראת בית דין, ששאלתם כשיקבלו בית דין את העדות אחר נשואיה, אם יועיל כמבראשונה להיות במקום שנים, שלא ליאסר עוד על פי עד אחד. והשבתי, שאע"פ שאין זכר לדבר בתלמוד, ושאף בידינו אין ראיה מוכרחת על זה, שנראה לי שכל זמן שהעדויות שוים קבלתם מועלת, ומפני שמכל מקום הנשואין נשואי התר הם, הכל כמו שכתבנו לפניך. ואתה רבנו דנת מדברנו שמותרת לבעלה, ושבעלה מותר בה, אף קודם שיקבלו בית דין את העדות, ועד שלא נתבררה להם הטענה שעליה נשאת ²⁷...

ומה שתמהת בראיה שהבאתי מגרסא שבספרינו, ושגרסא שלך היא גירסת רש"י. באמת גירסא שלך היא בקצת ספרים שלנו גם כן, ואף רבנו מאיר כתבה כן. ואף גירסא זו אינה קושיא לדברינו, שאף זה לכתחלה הוא. אלא שברוב גמרות שלנו נמצא כגירסא שכתבנו. ויש לפנינו גמרא זקנה ומדויקת הרבה, ושיצאה משיבת הראב"ד ז"ל, ומוגהת בכתב ידו בכמה מקומות, ונמצא זה בנוסח זה.

²⁶ כפי הנראה חסרים כאן הנמוקים לתמיהתו על פסק המאירי, וכפי המפורט להלן בתשובה.
²⁷ גם כאן כנראה חסר.

הכא במאי עסקינן כגון דאתאי לבי דינא ושרינו להו, מהו דתימא כיון דלא אינטיבא כקלא דמקמי נשואין דמי קמ"ל. ואף בפירושי ר"ש שלפנינו כתוב בגוסת, כגון ²⁸ דאתאי לבי דינא וכו', הואיל והוצרכה לבא לבית דין משמע דבחי מטפקא ליה. נמצא גירסא שלנו ראיה, וגירסא שלך אינה קושיא לדברינו ²⁹... אלא מוחזקני כך שאתה בקי בחדרי תלמוד ובסתרי גאונות, והרי רוב גאונים פירשוה לענין לאסור על יבמה ³⁰...

כבר הודעתך שאני לא מצד ראיה אני אומר כן, אלא ממה שרבי יהודאי גאון ז"ל כתבה בהדיא, כמו שהביא הרי"ף את דבריו בפרק האשה רבה, ושאף בקצת גמרות מדויקות כתוב כן בתוך הגמרא, ושאף הרי"ף ז"ל שהצריך בסתירת קצת דבריו, לא הגיתו בענין זה כלל, נראה שאף הוא מסכים לדעתי בענין זה. ואף בנימוקי קצת גאונים מצאתיה כן להדיא, ומביאין כעין סעד לדבריהם, שהרי משנת קיים היה באותה שעה ³¹ איירי בה נמי בדין יבם, ולא איתמר בה דינא דקיים היה באותה שעה אלא בבעל, ואי לאו הכי הוה ליה לפרושה נמי ביבמה, דהא איירי בה נמי בהדיא מתני' ³²...

וסוף הדברים על הכל אני אומר שהכל תלוי בדעתך ובסברתך הנקיה והזכה, אשר רחבה ונסבה למעלה, כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר הורה זקן שקנה חכמה, אנת מלכא מלכך ישפר עלנא, אחר דברייך לא נשנה, ובעצתך תנחנו. שלום רב לאוהבי תורתך, הנפש מתעלה באהבתך, מתנשא בתשוקתך, כוסף ומשתוקק בהקיץ תמונתך. כותב נחפו לחפזת השליח השלוח עדיכם, נוטה אליך כנהר שלומו.

מנחם ב"ר שלמה רי"ת ³³

11234567

28 ברש"י שלפנינו צב ב: "כיון דאתאי..." וכנראה שהמלים "כיון" ו"כגון" נתחלפו.

29 גם כאן חסר, שאין לזה קישור עם מש"כ בסמוך.

30 אין הדברים מובנים כל צרכם מפני חסרון דברים.

31 צב א.

32 כלומר וכיון שלא נזכר במשנה, משמע ולאחר מיתת היבם לא נאמרו בה י"ג הדרכים שנאמרו באשה.

33 ריח ה' תניחנו — ישעיה סג יד.